

Факт забруднення підземних вод встановлюють державні інспектори за результатами перевірки фізичних осіб, фізичних осіб-підприємців і юридичних осіб інструментально-лабораторними методами контролю, на основі візуальних спостережень чи встановлених розслідуваннями або оцінених у результаті еколого-гідрологічних вишуквань.

Визначаючи забруднення підземних вод, можна застосовувати результати інструментально-лабораторних вимірювань лабораторій, які атестовані на право проведення відповідних інструментально-лабораторних вимірювань, дані державного та відомчого моніторингу за станом підземних вод або розрахункові методи [1].

Під час проведення досудового розслідування особою, яка призначатиме судову інженерно-екологічну експертизу, необхідно залучати спеціалістів атестованої лабораторії для проведення вимірювань показників якості підземних вод. У кримінальних провадженнях зазвичай залучають фахівців Державної екологічної інспекції (далі — ДЕІ).

За результатами перевірки ділянки місцевості, на якій (за припущенням) могло статися забруднення підземних вод, ДЕІ повинна скласти такі документи [2; 3]:

- акт відбору проб вод;
- протокол вимірювань показників складу та властивостей вод;
- акт відбору проб ґрунтів;
- протокол вимірювань показників складу та властивостей ґрунтів;
- карту-схему із зазначенням місць відбору проб;
- акт, складений за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів.

Документи, потрібні судовому експертові для проведення судової інженерно-екологічної експертизи, залежать від вирішуваних питань, і в кожному конкретному випадку їх визначають окремо, але зазначені вище

матеріали є основними для підтвердження факту забруднення підземних вод.

Експерт-еколог проводить аналіз названих вище документів, порівнює їх із первинними документами, наприклад із паспортом місця видалення відходів, у якому зазначено аналіз якості підземних вод.

Однією з найважливіших характеристик для підтвердження факту забруднення підземних вод фільтратом полігону ТПВ є проведення дослідження хімічного складу фільтрату. На жаль, більшість лабораторій ДЕІ не мають технічної можливості для проведення аналізу фільтрату, тому для розрахунку розміру шкоди інспектори ДЕІ приймають середньо-статистичний вміст забруднюючих речовин у фільтраті згідно з Додатком 11 до Методики [1].

Підтвердження факту забруднення підземних вод фільтратом полігону ТПВ є основним завданням судової інженерно-екологічної експертизи цього напрямку, що дає змогу в подальшому інспекторами ДЕІ провести розрахунок розміру шкоди, завданої довкіллю.

Список використаних джерел

1. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів : затв. наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 р. № 389 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09> (дата звернення: 16.02.2021).
2. Про запровадження форм документації підрозділів інструментально-лабораторного контролю Держекоінспекції України та її територіальних органів : наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 19.04.2013 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0739-13> (дата звернення: 16.02.2021).
3. Про затвердження Уніфікованої форми акта, складеного за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів : наказ Міністерства енергетики та захисту довкілля України від 26.11.2019 р. № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1293-19> (дата звернення: 16.02.2021).

А. О. Полтавський,

помічник директора Київського НДІСЕ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4401-8996>, e-mail: a.poltavskyi@kndise.gov.ua

«ДОКЛАДНІСТЬ» ОПИСУ ДОСЛІДЖЕНЬ У ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА, «ДЕТАЛЬНІСТЬ» РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОГРАМИ ВИРІШЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ЗАВДАННЯ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ВИМОГИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ, ПРИЙНЯТИХ В УКРАЇНІ

Анотація. Подано рекомендації щодо тлумачення дефініції «докладність» опису досліджень у висновку експерта та «детальність» регламентованої програми вирішення експертного завдання через положення міжнародних стандартів.

Ключові слова: докладний опис досліджень, детальна регламентована програма.

Abstract. The report presents recommendations for the definitions of “precision” of the description of researches in the expert conclusion and “detailing” of the regulated

program for solving expert tasks through provisions of international standards.

Keywords: detailed description of researches, thoroughly regulated program.

Аннотация. Представлены рекомендации дефиниций «обстоятельность» описания исследований в заключении эксперта и «детальность» регламентированной программы решения экспертного задания через положения международных стандартов.

Ключевые слова: *обстоятельное описание исследований, детально регламентированная программа.*

Одним із найпоширеніших зауважень до висновків експертів, що фігурують під час їх оцінювання слідчими, прокурорами, адвокатами, суддями, у разі планових рецензувань висновків експертів та їх (висновків) рецензуваннях так званими «незалежними» експертними установами або експертами тощо, є твердження щодо недокладного опису в них (висновках) проведених досліджень.

Відповідно до ст. 101 КПК України висновок експерта — це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Аналогічні вимоги містяться й у деяких інших процесуальних кодексах України (зокрема, ЦПК, ГПК, КАСУ).

У нормативних, методичних і наукових джерелах тлумачення терміну «докладний опис проведених експертом досліджень» відсутній.

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови термін «докладний» у загальноживаному сенсі тлумачиться як «дуже повний, ґрунтовний, з усіма деталями; вичерпний» [1].

Оформлення висновку експерта регламентовано процесуальними кодексами, інструкціями, іншими нормативними актами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють експертне забезпечення правосуддя [2, 3, 4]. У разі впровадження міжнародних стандартів з оцінювання відповідності ДСТУ EN ISO/IEC 17020 [5] та ДСТУ EN ISO/IEC 17025 [6] в діяльність зазначених установ, висновки мають містити інформацію, зазначену у цих стандартах (наприклад, інформація про спеціальні умови досліджень — умови довкілля). Тільки в задокументованих загальних та окремих методиках проведення судових експертиз (експертних методиках) йдеться про те, яка інформація повинна міститися у дослідницькій частині при описуванні проведених досліджень під час оформлення висновку експерта.

Експертна методика як видання — нормативний документ, який визначає детально регламентовану програму вирішення експертної задачі (експертних завдань), яка містить послідовні практичні та розумові операції, що спрямовані на пізнання властивостей і зв'язків досліджуваних об'єктів (матеріальних об'єктів, явищ, процесів) та передбачають для цього застосування системи методів і засобів, а також правил проведення експертного дослідження [7].

Тобто детально регламентована програма повинна передбачати процес звітування за результатами досліджень (оформлення проведених досліджень та їх результатів висновком експерта), зокрема, з викладенням ходу досліджень.

І знову таки в нормативних, наукових і методичних джерелах тлумачення терміну «детально» регламентована програма відсутнє.

Відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови термін «детальний»

у загальноживаному сенсі тлумачиться як такий, що «ураховує всі подробиці; докладний, вичерпний», тобто є синонімом до терміну «докладний» [1].

Слід зазначити, що словосполучення «докладний опис досліджень у висновку експерта» та «детально регламентована програма вирішення експертного завдання» є взаємопов'язаними. Так, саме у методичі як нормативному документі повинно бути детально визначено, яким чином повинен здійснюватися докладний опис проведених експертом досліджень.

Наскільки повинні бути дуже повними, з усіма деталями, вичерпними, такими, що ураховують всі подробиці «докладний опис досліджень у висновку експерта» та «детально регламентована програма» вирішення експертного завдання? Відповідь на це питання, на наш погляд, знаходиться в площині міжнародних стандартів, що прийняті в Україні, та є нормативними документами.

Так, на відповідність вимогам:

- ДСТУ EN ISO/IEC 17020 акредитуються установи, діяльність яких пов'язана, наприклад, із перевірянням (інспектуванням) цистерн для перевезення небезпечних вантажів, експертизою стану охорони праці та безпеки промислового виробництва суб'єктів господарювання, які виконують та/або експлуатують (застосовують) обладнання підвищеної небезпеки, тощо;
- ДСТУ EN ISO/IEC 17025 акредитуються установи, діяльність яких пов'язана, наприклад, із випробуванням будівельних матеріалів, вуглеводневої сировини та нафтопродуктів, транспортних засобів, технічних засобів зв'язку, продуктів харчування тощо.

Тобто ISO/IEC 17025 та ISO/IEC 17020 встановлюють загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій, органів інспектування. Інтерпретування вимог міжнародних стандартів до діяльності організацій, що здійснюють експертне забезпечення правосуддя, здійснено Міжнародною організацією з акредитації (*International Laboratory Accreditation Cooperation, ILAC*), якою було розроблено першу редакцію керівництва G-19:2002 «*Guidelines for Forensic Science Laboratories*» («Керівництво для криміналістичних лабораторій»), що застосовували під час акредитації за стандартом за ISO/IEC 17025. Пізніше зазначене керівництво було актуалізовано для його використання під час акредитації за стандартами ISO/IEC 17020 та ISO/IEC 17025 новою версією — ILAC G19: 08/2014 «*Modules in a Forensic Science Process*» («Модулі в Криміналістичному процесі») (далі — *Керівництво G-19*) [8].

Відповідно до Керівництва G-19 звіт (висновок експерта) повинен:

- мати чіткі вказівки на те, які частини звіту складають попередню інформацію, які є встановленими фактами, а які є інтерпретацією (оцінкою проведеного дослідження загалом) та висновком (відповідями на поставлені питання);
- містити усі результати досліджень та спостережень, а також висновки та (якщо це необхідно та можливо) припущення, зроблені за такими результатами;

- бути повним та містити інформацію, на підставі якої можна здійснити інтерпретацію результатів;
- мати ясний опис підстав за якими здійснено інтерпретацію і/або висновок, зокрема, результати та отримані дані.

Керівництво *G-19* передбачає й те, що тип і кількість інформації у звіті (висновку) може залежати від особливостей національного законодавства (наприклад, у висновках експерта опис процесів застосування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів можуть обмежуватись викладенням кінцевих результатів із зберіганням графіків, діаграм, таблиць, матеріалів експертних експериментів у наглядних експертних провадженнях [2]).

У діяльності органів інспектування (*ISO/IEC 17020*) або випробувальних (експертних) лабораторій (*ISO/IEC 17025*) можуть використовувати методи (методику), опубліковані у міжнародних, регіональних чи національних стандартах або видані авторитетними технічними організаціями, або видані у відповідній науковій літературі чи журналах, або ті, що зазначено виробником обладнання, та є стандартизованими. Стандартизованими методами в Україні є методики проведення судових експертиз, що включені до Реєстру методик проведення судових експертиз, що утримується Мін'юстом України.

Стандартизовані методи повинні пройти процедуру перевіряння (*ISO/IEC 17020*) або верифікації (*ISO/IEC 17025*) — підтвердження надання об'єктивних доказів (дані, що підтверджують існування чи правдивість чого-небудь), що встановлені вимоги (сформульовані потреби чи очікування, загальнозрозумілі чи обов'язкові) виконано. Також можна використовувати нестандартизовані методи (самостійно розроблені чи стандартизовані, які використовують в іншій спосіб, або модифіковані).

Такі методи повинні бути доречними (*ISO/IEC 17020*) або пройти процедуру валідації (*ISO/IEC 17025*). Під останньою розуміють підтвердження надання об'єктивного доказу (дані, що підтверджують існування чи правдивість будь-чого), що вимоги (сформульовані потреби чи очікування, загальнозрозумілі чи обов'язкові) щодо конкретного передбаченого використання або застосування виконано.

Самостійно розроблені методи, методики, стандартні операційні процедури у подальшому можуть бути перформатовані в стандартизовані при умові виконання порядку їх розроблення, апробування та впровадження із наступним атестуванням та включенням до Реєстру методик проведення судових експертиз.

Наприклад, відповідно до міжнародного стандарту, прийнятого в Україні як ДСТУ *IEC/ISO 31010:2013*, застосування методу (методику) має бути таким, щоб його (застосування) можна було простежити, відтворити чи перевірити [9].

У Керівництві *G-19* йдеться про відтворюваність та повторюваність процесів застосування методик як гарантії співставності результатів, отриманих різними особами; зазначено, що експертна лабораторія повинна мати

процедуру та критерії для визначення, коли та в якій мірі необхідно виконати технічний аналіз (перевіряння) звіту (висновку), який повинен виконувати кваліфікований персонал, що має необхідну компетентність для підтвердження достовірності результатів.

Отже, проведене вибіркве аналізування міжнародних стандартів, які прийняті в Україні, дають підстави для висновку, що в експертній методиці як «детально» регламентованій програмі вирішення експертного завдання у розділі, що регламентує порядок звітування за результатами проведення експертизи, повинно бути визначено порядок «докладного» описування досліджень, яке дасть змогу (описування) здійснити інтерпретацію їх (досліджень) результатів іншими, що не проводили експертизу, висококваліфікованими спеціалістами, які мають відповідну компетентність для підтвердження достовірності результатів та сформульованих відповідей на поставлені питання, зокрема шляхом відтворення і/або повторювання процесу експертування.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 25.02.2021).
3. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : затв. наказом МВС України від 17.07.2017 р. № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17> (дата звернення: 25.02.2021).
4. Інструкція про порядок проведення судових експертиз та експертних досліджень паспортних документів Головним експертно-криміналістичним центром Державної прикордонної служби України : затв. наказом МВС України від 18.11.2013 р. № 1109. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2086-13> (дата звернення: 25.02.2021).
5. ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 «Оцінка відповідності. Вимоги до роботи різних типів органів з інспектування (EN ISO/IEC 17020:2012, IDT; ISO/IEC 17020:2012, IDT)». Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2019.
6. ДСТУ EN ISO/IEC 17025:2019 «Загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій (EN ISO/IEC 17025:2017, IDT; ISO/IEC 17025:2017, IDT)». Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2020.
7. Розробка експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні): метод. рек. / О. Г. Рувін (голова авт. кол.), А. О. Полтавський (заст. голови авт. кол.), М. Є. Бондар та ін.; за заг. ред. Л. М. Головенко, І. П. Красюка, Л. О. Євдоченка. Київ : КНДІСЕ, 2015. 76 с.
8. ILAC G19: 08/2014 «Modules in a Forensic Science Process». URL: https://ilac.org/latest_ilac_news/ilac-g19082014-published/ (дата звернення: 25.02.2021).
9. ДСТУ IEC/ISO 31010:2013 «Керування ризиком. Методи загального оцінювання ризику (IEC/ISO 31010:2009, IDT)». Київ : ДП «УкрНДНЦ». 2015.